

מחקרים ומקורות

□ נחמיה אלוני, מחקרי לשון וספרות, ב, אסכולות הניקוד והמסורה, הובאו לדפוס ביד יוסף טובי בעצה עם שלמה מורג, ירושלים תשמ"ח, הוצאת מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, 602 עמודים.

הראשון בסדרת הכרכים שבה מכונסים מחקריו של פרופסור נחמיה אלוני ז"ל במחקר הלשון והספרות של ימי-הביניים הופיע בתשמ"ו, ובו הובאו מחקריו על ר' סעדיה גאון (מאמר הערכה על הספר — ראה 'פעמים' 32). בכרך שלפנינו הובאו 23 מאמרים, סדורים בשלושה מדורים: (א) בלשנות טבריה (ב) 'כתב אלמצותאת' (ספר הקולות) (ג) ניקוד ארץ ישראלי (במדרו זה נכללו גם שלושה מאמרים בספרדית, שנכתבו בשיתוף עם פרופ' א' דיאס מאצ'ו, חוקר מסורה נודע מספרד). כ-14 מאמרים שבספר פירסם המחבר טקסטים חדשים שחשפם מכתבייד שכאוצרות הגניזה.

פרופסור שלמה מורג הוסיף מבוא לקובץ. תצוין עוד שקידתה של גברת עידית אלוני על כינוס כתבי בעלה ופרסומם מחדש.

□ זאב בן-סירא, הזדהות מנוכרת בחברה הישראלית היהודית — יחסים בין-עדתיים ואינטגרציה, ירושלים תשמ"ח, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, 189+2 עמודים.

הספר מבוסס על מחקר אמפירי מקיף (מדגם של 1179 מרואיניים יהודים) לאיתור הגורמים להזדהות של קבוצות בחברה עם כלל החברה היהודית בישראל, ומאידך לאיתור גורמי הניכור הבין-עדתי. לדעת המחבר, קיים קיטוב עמוק בין יהודי המערב ליהודי המזרח בישראל, כאשר תודעת ההשתייכות הקבוצתית סותרת את בסיס קיומה של המדינה. קיטוב זה הוא בעייתי במיוחד, בהיותו חופף פילוגים בתחומים אחרים, במיוחד בתחום הפוליטי.

□ אברהם שטאל, מקורות ללימוד התרבות של יהודי המזרח, חלק ב: משפחה, ספר ד: חינוך, ירושלים תשמ"ח, בהוצאת מרכז ההדרכה לספריות ציבוריות בשיתוף המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח, משרד החינוך והתרבות, 236 עמודים.

ספר רביעי מחיבור מקיף, הכולל מקורות לידיעת התרבות של יהודי המזרח. המקורות מובאים מתוך ספרות בתחומים מגוונים (רבנית, עממית, חדשה) ומתוך מחקרים. המקורות מלווים מובאות, הסברים, הערות וביבליוגרפיה נרחבת. על הספרים הקודמים בסדרה זו — ראה סיקורות בחבורות 'פעמים', 22, 26, 30.

מקראות

□ יוסף שרגא (ליקט וערך), מיזד לארץ הקודש — תולדות יהודי יזד שבפרס ועלייתם לארץ הקודש, ירושלים תשמ"ז, בהוצאת מוסדות 'תפארת ירושלים' לעדת היהודים בישראל (14)+354 (16+) עמודים.

יהודי יזד שבפרס נתאפיינו באדיקותם בדת ובדלותם, ונראה כי נודעה להם מידה של השפעה על קהילות יהודיות אחרות בפרס. הם גם היו מראשוני העולים מארץ זו לארץ-ישראל. הספר שלפנינו הוא ספר 'קהילתי', שיש בו עירוב של עובדות היסטוריות, מעשי ניסים ונפלאות המסופרים כעובדות, שבחי רבנים, עסקנים ומוסדות, דברי תורה ועוד. בתוך התערובת הזו ימצא הקורא גם פרטים מעניינים על יהודי יזד בפרס ובארץ-ישראל. דומה, כי זהו ספר ראשון על יהודי עיר כלשהי באיראן.

□ שמעון בן-עמרי (עלפי), השר טנטל וסיפורי ימין אבולכ'יר – אגדות ממורשת יהדות בכל, הקדמה: פרופ' שמואל מורה, עורך: אליהו אגסי, הרצליה תשמ"ח, 286 עמודים. זהו קובץ של סיפורי-עם, אשר רובם נסוכים על שדים ומדור מיוחד בתוכם על השר טנטל. מדור אחר כולל סיפורים ומהתלות מפי הברחן העממי היהודי-בגדאדי ימין אבולכ'יר. במדור אחר מספר המחבר זכרונות מן ההווי היהודי בעיראק ופרטים על פועלו כמחזאי, במאי ואיש-תיאטרון בעיראק וגם בישראל. יחודו של הקובץ הוא בשילוב שבין פולקלור לעדות, המעגין את האגדות והמהתלות בהווי יהודי ממשי.

□ אליהו רפאל מרציאנו, ימי פסח חג המימונה – מקורות והליכות, ירושלים תשמ"ח, 89 עמודים.

המחבר גורס, כי חג המימונה ביסודו נחוג בליל מוצאי פסח, ועיקר ספרו ליקוט של מנהגים שנהגו בליל זה, כבר בסוף תקופת הגאונים, ולא רק בצפון-אפריקה. שינוי הצביון וכמה מן המנהגים של המימונה בזמן האחרון אינו לרצון המחבר. לספר הקדימו: הראש"ל הרב מרדכי אליהו, הרבנים שלום משאש ואליהו אכרז'ל, סם בן שטריט – יו"ר תנועת ביחד.

□ מאיר ורדי, בצאת ישראל מלוב, ירושלים תשמ"ו, הוצאת מרכז התרבות ליהודי לוב, 62 עמודים.

מאיר ורדי היה שליח מחלקת העלייה בלוב מקיץ 1949 עד סתיו 1951, כאשר העלאת יהדות לוב היתה בעיצומה, ובחיבור זה הוא מספר על כך. ערב מלחמת-העולם השנייה חיו בלוב כ-40 אלף יהודים וכאשר מדינה זו קיבלה עצמאות ב-1 בינואר 1952 נותרו בה כ-4000 יהודים בלבד.

ספרי עזר

□ סטיבן קפלן ושושנה בן-דור (עורכים), יהודי אתיופיה – ביבליוגרפיה מוערת, ירושלים תשמ"ח, הוצאת מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, ט+163-XIX עמודים.

א"ז אשכולי ז"ל בשנות 1935-1937 וולף לסלאו יב"ח בשנת 1957 היו הראשונים שפירסמו ביבליוגרפיות על יהודי אתיופיה. הביבליוגרפיה החדשה שלפנינו כוללת את הערכים שהובאו בקודמותיה, אשר נבדקו מחדש, ומוסיפה עליהן 482 ערכים חדשים, ובסך-הכל כוללת 1461 ערכים בעברית ובלועזית. העניין המוגבר ביהודי אתיופיה בשנים האחרונות, המלווה שפע של פרסומים ומחקרים חדשים, מקנה טעם מיוחד לביבליוגרפיה החדשה. המפתחות המרובים בסוף הספר עשויים להקל על המעיין.

□ Colette Berman and Josef Miller, *The Beautiful People of the Book*, Jerusalem 1988, Millhouse Publishers, 200 pp.

אלכום תצלומים, חלקם בצבעים, של יהודים אתיופיים בישראל. התצלומים סדורים במדורים החופפים את מחזור חיי האדם. התצלומים והתמליל רוויים אהבת ישראל וביתא ישראל.

□ Robert Attal: *Autographes et signatures de Juifs Tunisiens; Rabbins, écrivains, Personnalités*, Jérusalem 1988, 124 pp.

החוכרת, שיצאה לאור במהדורה ביבליופילית, כוללת מאה חתימות וקטעים של כתיב-יד או מכתבים מאת יהודים בתוניסיה: רבנים, סופרים, דיינים, ראשי קהילות, פעילים ציוניים, רופאים ואיש-ציבור, שתרמו לחיי קהילה זו. אברהם הטל ממחיש בחוכרת זו את הרצף התרבותי של הפעילות החברתית והציבורית של יהדות תוניסיה.

□ משרד החינוך והתרבות, חוזר המנהל הכללי, מיוחד ג' (התשמ"ח), שילוב מורשת יהדות ספרד והמזרח בחינוך ובתרבות בשנת הלימודים התשמ"ח, 62 עמודים.

בחוכרת זו רוכזו מידע מפורט על שילוב מורשת יהדות המזרח בחינוך ועל המרכז העוסק בכך

כמשרד החינוך והתרבות. פרטים על המטרות, העקרונות, דרכי הפעולה והמבנה הארגוני של פעילות זו ועל יישומה במוסדות להשכלה גבוהה ובמוסדות החינוך האחרים; על שילוב המורשת בתוכניות הלימוד בכתיב-הספר; על יעדים בתחום זה בשנת תשמ"ח.

כתבי-עת

□ יצחק אבישור (עורך), נהרדעא – ביטאון מרכז מורשת יהדות בכל, גיליון 6, אפריל 1988, 44 עמודים.

גיליון זה של 'נהרדעא' יצא לרגל פתיחת מוזיאון יהדות בכל באור-יהודה (י"ח ניסן תשמ"ח). ובו מיגוון של מאמרים על הספרות, ההיסטוריה, היצירה הרבנית, הציגונות והעלייה, הפולקלור והמוסיקה של יהודי בכל. משתתפים: מ' בן-פורת, י' אבישור, א' אמזלג, ד' נוי, א' שמש, ד' צמח, ש' מורה, צ' יהודה, מ' בניהו, ב' אידה, י' בר-משה, י' דון ומ' יורסט.

□ Moshe Shaul (red.), *aki Yerushalaim*, No. 34-35, Sept.-Dis. 1987.

ביטאון זה, היוצא על-ידי המחלקה הספרדית-יהודית בקול-ישראל, הוא, דומני, כתב-עת יחיד בעולם כיום בלשון זו. בחוברת שלפנינו מאמרים על המוסיקאי יצחק לוי ז"ל; 'מעם לועז'; כלי-הנגינה במוסיקה הספרדית; מוטיבים יהודיים באדריכלות של אסתאנבול; הקהילה היהודית בסאראייבו, ועוד שירים וביקורת ספרים.

פרסומים אחרים מברית-המועצות על יהודים

בשובו מיריד הספרים הבינלאומי במוסקבה, הביא מנכ"ל יד יצחק בן-צבי, מר צבי צמרת, מספר פרסומים ובהם מחקרים על יהודי ספרד והמזרח. כיוון שספרות מדעית מברית-המועצות לא מגיעה לישראל באופן סדיר, יש עניין לסקור כמה מן הפרסומים האלה בקצרה. בקובץ קבוצות ופזורות אתניות בחלק האירופי של בריית-המועצות (מאליאה אי דיספרסניאה אתניצ'סקיאה גרופפי ו אורופאיסקוי צ'אסטי סס"ר, מוסקבה 1985) שני מאמרים לענייננו: (1) ר"מ קפלנוב 'על תולדות לשון ספרותית קראית'. (2) י"ב קוטלר על 'שמות המשפחה של הקרימצ'אקים כמקור להיסטוריה האתנית שלהם'.

בקובץ מגעים בין-אתניים בהתפתחות תרבויות לאומיות (מזאתניצ'סקיאה קונטאקטי אי ראזוויטיאה נאציונאלניך קולטור, מוסקבה 1985) כלולים שני מאמרים לענייננו: (1) ו"י צ'רנין על 'האנוסים בהיסטוריה האתנו-תרבותית של הספרדים (במאה ה-14 עד ה-18)'. (2) י"ב קוטלר על 'ביטוי של מגעים תרבותיים ואתנו-לשוניים באוצר שמות המשפחה של הקרימצ'אקים'.

בקובץ תרבות אתנית: דינאמיקה של מרכיבים עיקריים (אתניצ'סקיאה קולטורה: דינאמיקה אוסנובניך אלמנטוב, מוסקבה 1984) כלול מאמר נוסף מאת ו"י צ'רנין על 'התפתחות אתנו-תרבותית של הספרדים בארצות הבאלקאן במאה ה-16 עד ה-19 (הדיון מתרכז ביהודים בבלגאריה)'.
 בקובץ גיאוגראפיה ותרבות של קבוצות אתניות של התאטארים בכריית-המועצות (גיאוגראפיה אי קולטורה אתנוגראפיצסקיך גרופפ טאטאר ו סס"ר, מוסקבה 1983) כלולים שני מאמרים לענייננו: (1) מ"ס קופובצקי על 'דינאמיקה של מספר התושבים ופיזור האוכלוסין של הקראים והקרימצ'אקים'. (2) ו"י צ'רנין על 'היווצרות המונחים "קרימצ'אק" ו"לשון קרימצ'אקית"'.
 נציין עוד נושאים מהקובץ תקצירי הרצאות על אסיה התיכונה וקאווקאז (קראטקואה סודרו-אינאה דוקלאדוב סרדנאזיטסקו-קאווקאזסקיך צ'טניאי, לינגנראד 1986): (1) א"מ רשטום על 'יהודים מוסלמיים באסיה התיכונה (המדובר באנוסים)'. (2) י"י קרופניק ומ"ס קופובצקי על 'יהודי כורדיסטאן בדרום קאווקאז'. (3) י"ב קוטלר על 'שומרי שבת ו"גרים" בקאווקאז'. (4) י"ב קוטלר על 'דינאמיקה של שמות פרטיים בקרב יהודי העיירה קראסנאיה סלובודה שבאזור קובה ברפובליקת אזרביג'אן (1945-1982)'.
 גרשון בן-אורן